

BRUSELSKÝ DIKTÁT

aneb co školy o EU neučí

Ondřej Houska & Michal Půr

autoři podcastu Bruselský diktát

MLHA
KOMPROMISŮ

PROJEKT EU
- SLOŽITÝ,
ALE FUNGUJE

NÁVOD
NEEXISTUJE

NAŘÍZENÍ
Č. 1957 /
12024 / EU

SMĚRNICE
SMĚRNICÍCH

SMĚRNICE
O SMĚRNICÍCH

ÚVOD

Tohle je vážně knížka o Evropské unii?

Ano. Je to kniha o Evropské unii. A ne, ještě ji prosím nezavírejte.

Chápeme vás. Kdybychom dostali euro pokaždé, když někdo zívne při slovním spojení „evropská integrace“, byli bychom schopní financovat vlastní fond soudržnosti. Ale věřte nám, že právě tahle kniha není ani trochu o tabulkách, rozpočtovém rámci pro léta 2021–2027, ani o tom, má-li Slovinsko osm nebo devět europoslanců (má jich devět, ale opravdu na tom nezáleží).

Tohle je kniha o tom, jak se kontinent, jehož národy se, s nadsázkou řečeno, po staletí systematicky vraždily, rozhodl, že se zkusí místo války raději hádat o normy na žárovky. O tom, jak se z uhlí, oceli a traumat stal super-strukturální projekt, který chce být něčím mezi římským impériem, švýcarskou poštou a hipsterským start-upem. O tom, proč má Evropská unie smysl. A proč je zároveň tak strašně otravná.

Čekáte-li oslavný zpěv ve stylu evropské hymnologie, jste na špatné adrese. Pokud ale čekáte, že vás někdo konečně provede evropskou historií i současností bez obalu, zato s nadhledem a lehce škodolibým úsměvem, vítá vás dvojice autorů, která si už roky klade stejnou otázku jako vy:

„Jak je vůbec možné, že to pořád ještě funguje?“

Bruselský diktát ... na papíře

Možná nás znáte z podcastu Bruselský diktát. Možná, že ne. V tom případě gratulujeme, že jste duševně čistí a možná máte i opravdové přátele.

My jsme Ondřej Houska a Michal Půr – tedy jeden novinář a druhý bývalý novinář, kteří se pravidelně scházejí, aby si postěžovali na

to, jak je v EU všechno špatně, a přitom nenápadně uznávali, že bychom to bez Evropské unie měli ještě horší.

V podcastu mluvíme, v této knize jsme si dovolili psát. Ale stejně jako v podcastu, ani tady se nebudeme tvářit, že EU je bezchybná; zároveň vám nicméně nebudeme tvrdit, že je to tyranský levičácký moloch s přetlakem genderových komisí. Pravda je totiž jinde. A často vypadá mnohem hůř – třeba jako kompromisní znění na 84 stranách přijaté v Lucemburku v červnu v pátek v 1:45 hodin ráno.

Tohle není učebnice. Je to chronologicky pokroucený, subjektivně vyprávěný a stylově ne úplně slušný pohled na evropskou historii, jak jsme ji zažili, četli, pochopili a chvílemi i nepochopili.

Takže... proč vlastně tahle kniha?

Protože máme dojem, že Evropská unie má jednu zásadní vadu: neumí o sobě mluvit tak, aby to lidi zajímalo. Příliš často se tváří, že dějiny EU začaly až Maastrichtem, že vše je výsledkem „technického souladu“ a že evropský projekt je jako dobrý německý chleba – nenápadný, hutný a zdravý. Jenže pravda je jiná. Evropská

unie je plná emocí, dramát, podrazů, hádek, spiknutí, milostných afér, dohod po třech sklenkách vína i dekád diplomatického mlčení. Je to politika. Jen má jiný přízvuk a víc paragrafů. Tahle kniha chce ukázat, že když Evropskou unii rozebereš na součástky, nedostaneš sterilní kancelář – ale podivuhodný cirkus s velmi drahým stanem.

Co v téhle knize najdete (a co ne)

Najdete tu historii. Ale ne takovou, jakou vás učili. Nezačínáme rokem 1957, ale třeba u Jiřího z Poděbrad. Protože vize evropské spolupráce není vynálezem po druhé světové válce; jen tehdy poprvé vyšla s jasným logem.

Najdete tu lidi. Konkrétní, často zábavné, občas obskurní. Od Schumana, který mluvil tiše a měkce, až po de Gaullea, který mluvil jen tehdy, když mohl říct "non".

Najdete tu hádky. Protože EU vznikla z neshod. A neshody ji drží pohromadě. Tak trochu jako staré manželství, kde se už nikdo nerozvádí, ale stále se přetahuje o dálkový ovladač.

Nenajdete tu tabulky. Tedy kromě těch, které nelze ignorovat. Ale i ty se vám pokusíme podat tak, aby se daly přežít s kávou nebo rumem.

Evropská unie: zázrak i otrava

Aby bylo jasno: jsme kritičtí. Ale ještě víc jsme znechucení tím, když někdo Evropskou unii kritizuje bez znalosti. Evropa má spoustu problémů. Má byrokracii větší než chuť Rakouska měnit status quo. Má komise, které nikdo nevolí. Má parlament, který nemá zákonodárnou iniciativu. Má proceduru spolurozhodování, která připomíná více exorcismus než zákonodárný proces.

Ale! Tahle EU je také to, co drží Evropu pospolu. Bez ní bychom pořád měli celní kontroly, slabé pasy, nekonečné obchodní spory, omezené cestování a občas možná i nějakou tu malou evropskou válku.

Evropská unie je pomalá, často nepružná, občas nedemokratická. Ale stále je to nejúspěšnější mírový a politický projekt v evropských dějinách.

A to stojí za to připomenout. I s nadsázkou. I s ironií. I s láskou.

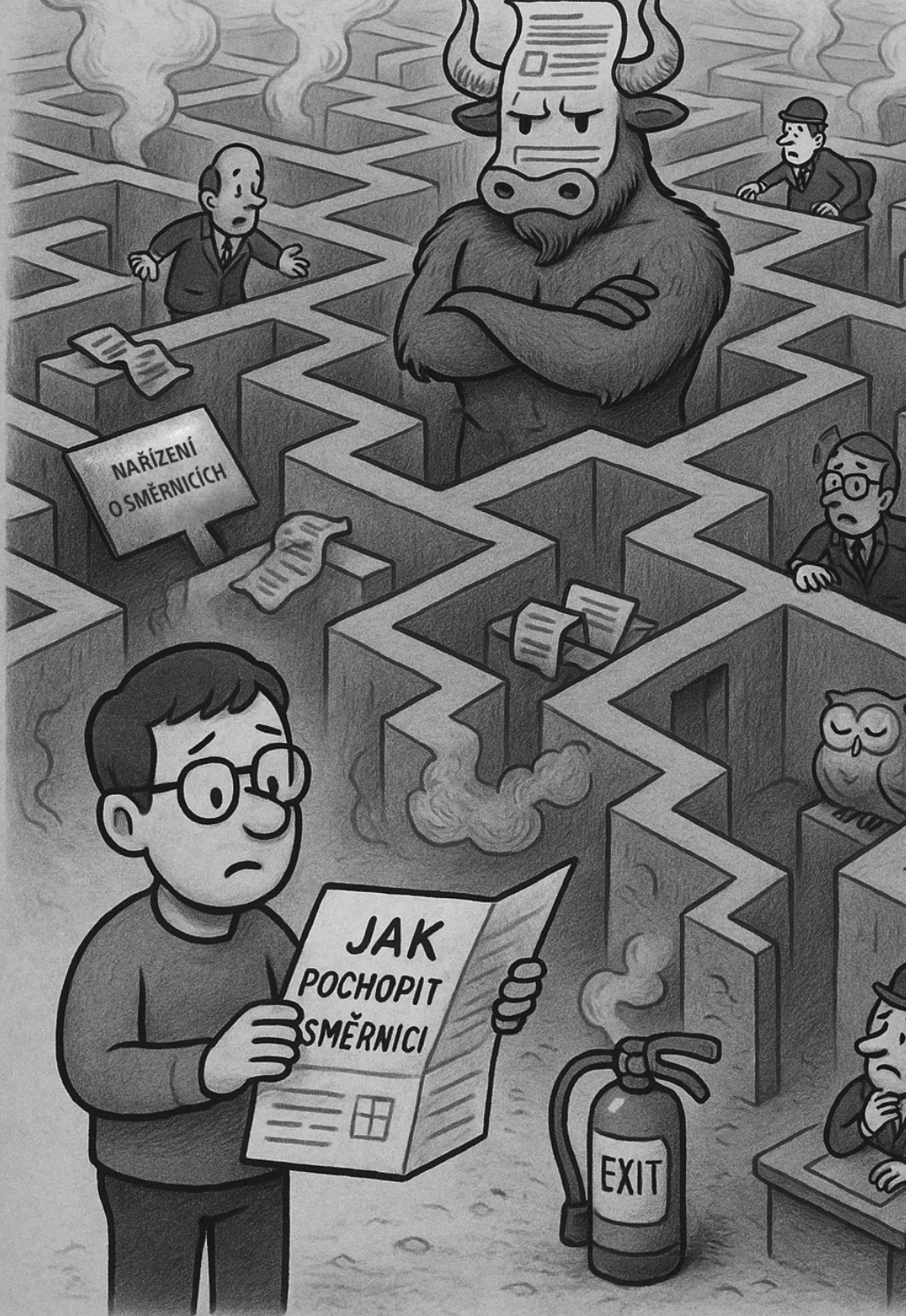
A na závěr?

Neberte nás moc vážně. Ale berte vážně to, co tu čtete. Až budete příště u piva nadávat na Brusel, vzpomeňte si, že Evropská unie vznikla z popela a prachu, z traumat i z idealismu – a že každá nová směrnice je možná otravná, ale pořád lepší než výstřel z karabiny u Verdunu.

Pojďme si tuhle cestu projít spolu. A zasmát se tomu, že velký evropský příběh se vlastně píše z úplně těch nejlidštějších, nejkomičtějších a nejzoufalejších motivů.

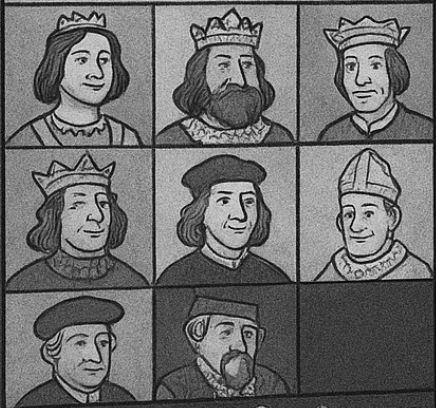
Jako každé dobré manželství. Nebo účetnictví EU.

(mp)

Zoom Středověký summit

Jiří z
Poděbrad

Evropa před Evropou

Když si každý hrál na svém písččku

Představte si Evropu před Evropskou unií. Ne, vážně. Zkuste to. Žádné společné normy na salám, žádné dotace na kozí farmy v Bretani, žádné dramatické schůzky v Bruselu, které začínají úsměvy a končí házením papírů. Co bylo předtím? Králové, císaři, papežové, loupeživí rytíři a co deset kilometrů, to jiná měna, jiný jazyk a jiný zákaz něčeho, co jste měli zrovna v kapse.

Až do toho vstoupil český král – Jiří z Poděbrad, muž s vizí, kterou tehdejší Evropa rozhodně nechtěla slyšet. Možná proto, že byla rozumná.

Píše se rok 1464. Část střední Evropy se ještě vzpamatovává z husitských válek, během nichž se Češi rozhodli, že jim nikdo nebude diktovat jak často mají přijímat svátost a jakou. A světe div se, dočasně dokonce vyhráli. A potom usedl na český trůn Jiří – první a poslední volený nekatolický král Evropy, který navíc nepocházel z panovnické dynastie, ale z řad domácí šlechty.

A co že Jiří udělal? Namísto toho, aby si postavil obrovský hrad a sbíral lebky nepřátel, rozhodl se navrhnout Evropskou unii. Jen tomu tak tehdy neřikal. Říkal tomu „spolek křesťanských králů za mír“, ale znáte to – marketing nebyl silnou stránkou 15.století.

Jiřího plán byl (a teď se podržte): Mít pravidelné schůzky panovníků (v zásadě summity), hlasovat o důležitých rozhodnutích (včetně otázek války a míru), vytvořit „radu“, která by fungovala jako stálý sekretariát, a řešit spory soudně, ne mečem.

Zkrátka – OSN + Evropská rada + arbitrážní soud v jednom, to vše řízené krály, kteří normálně řešili konflikty tím, že vyhlásili křížovou výpravu nebo otrávilí tehána.

Jiří navrhoval alianci patnácti evropských států, včetně Francie, Anglie, Aragonie, Burgundska, a dokonce i Svaté říše římské. Celé to měl zaštitit papež. Problém? Papež Jiřího nesnášel. Ne trochu. Ne ve smyslu výrazu „není mi sympatický“. Ale doslova – exkomunikoval ho, tedy vyloučil z církve - pokud nemáte rádi cizí slova.

Proč to nevyšlo? Jiří byl, řečeno s Aloisem Jiráskem, „husitský král“. A husité byli v očích Říma kacíři, což bylo tehdy jako být dnes přistižen, jak pálíš vlajku EU na zasedání Evropské komise – prostě jsi skončil. Papež odmítl poskytnout Jiřímu podporu a ostatní vládcí se zachovali podle klasické evropské diplomacie: „*Dobrý nápad, jasně. My do toho ale teď nepůjdeme, víš, máme toho hodně... válka s bratrem, svatba s neteří, sklizeň vína...*“

Než se my Češi ale začneme plácát po ramenou, jakým vizionářem náš král byl, musíme si uvědomit, jakou měl motivaci – vlastně šlo o trik, jak dostat České země z izolace. Jak pomocí vzletných slov o míru a spolupráci zamezit dalším útokům ze strany sousedů a vyhnout se střetu s papežem. Sobecké, byť pochopitelné motivy zahalené v na svou dobu mimořádně „revolučním balení“.

Vizionářský návrh na mírovou Evropu skončil, zcela nepřekvapivě, v propadlišti dějin. Nikdo se k tomu nehlásil, všichni dělali, že to neslyšeli, a Evropa si dál jela po svém – války, aliance, zrady, otroctví, hladomorů a tak dále. Prostě evropská klasika.

Dějiny 15. až 20. století jsou následně spíš seznam toho, kdo proti komu táhl a kdy, než cokoli jiného. Pokud jste vládli zemi, měli jste jednu jistotu: sousedi vás dřív nebo později podrazí. Pokud ne – podrazte je první. A tak se Evropa změnila v politickou verzi hry Jenga, v nichž každý tah mohl všechno zbořit; a když se náhodou povedlo něco postavit, vybudovat, tak to stejně shořelo během příští války o nástupnictví.

Každý panovník chtěl Evropu sjednotit, ale jen pod svou vládou. Karel Veliký, Napoleon, Hitler – všichni si mysleli, že to zvládnou silou. Jiří z Poděbrad na to šel obráceně – toužil po spolupráci. Nakonec mu to nevyšlo. V Evropě převládli zastánci meče a podle toho to také vypadalo.

Třicet let hádky o kostelní lavice

V časech po Jiřím z Poděbrad Evropa rozhodně nezahálela. Tedy alespoň co se týče konfliktů, hladomorů, morových ran a sem tam nějaké intelektuální snahy o to, aby spolu národy mluvily dříve, než po sobě začnou házet granáty (nebo alespoň vidle).

Nic z toho nevystihuje ducha doby lépe než tzv. třicetiletá válka (1618–1648). Ne že by třicet let trvající konflikt byl v evropském kontextu něčím výjimečný, tohle byl ovšem válečný maraton s náboženskou čelenkou, který měl nakonec k evropské integraci blíž, než si myslíme.

Začalo to nevinně: v roce 1618 v Praze vyhodili pár císařských úředníků z okna (ano, to je ta defenestrace, o níž se učíme ve škole). Důvod? Katolíci a protestanti se neshodli na tom, kdo má klíče od kostela. A protože tehdy měl takřka každý kostel vlastní armádu, eskalovalo to rychle.

Během třiceti let se válka rozlila po celé střední Evropě. Na počátku byl náboženský spor, pak politické přetahování, a nakonec čistý nihilismus. Armády rabovaly, města hořela, vesnice mizely z map. Pokud byl někdo sedlák v roce 1620, měl dvě možnosti: zemřít hladu, nebo zemřít rukou vojáků. V ideálním případě obojí.

Francie se do války zapojila, protože nenáviděla Habsburky. Švédové se zapojili, protože měli rádi válku (a luteránství). Španělé, Sasové, Dánové... Evropa byla jako turnaj ve stolním fotbálku, jenže místo míčku to byli lidé, kteří umírali ve velkém.

Když se roku 1648 konečně všichni vyčerpali (a došly jim i finance, i výmluvy), rozhodli se – světe div se – mluvit. Vznikl tak tzv. Vestfálský mír. Dvě velká jednání, jedno v Münsteru, druhé v Osnabrücku. A trvalo to čtyři roky.

Výsledek? Evropa uznala nový řád. Hranice se poněkud zpřesnily. Náboženská tolerance se stala alespoň papírovým pravidlem. Zavedla se zásadní novinka: suverenita. Tedy, že každý panovník si mohl na svém území dělat (skoro) co chtěl, aniž by mu do toho mluvil papež, císař, anebo švédský král.

Vestfálský mír tak položil základy moderní diplomacie. Ano, pořád se bojovalo. Ale teď už to mělo nějaký racionálnější rámec. Poprvé vznikla představa, že Evropa není jen sbírka feudálních panství, ale síť států, jež spolu komunikují podle určitých pravidel. Byla to forma evropského systému – ne jednoty, ale struktury, což je možná ještě důležitější.

Ukázalo se, že Evropa se nemusí sjednotit silou. Může se alespoň dohodnout na tom, jak se civilizovaně hádat. Historie se ovšem, jak známo, opakuje, a proto netrvalo dlouho, aby se myšlenka na násilné sjednocení Evropy znovu objevila.

Napoleon: Evropská integrace s bubnem a bajonetem

Napoleon Bonaparte. Malý muž s velkými ambicemi – a to nejen co se týče výšky. Tento korsický samorost se rozhodl, že Evropu sjednotí pod francouzskou nadvládou. Ne diskusemi, ne summity, ne zasedáním parlamentu, ale – nepřekvapivě – válkou. Inu, každý máme jiné metody.

Představme si to: Evropou se šíří myšlenky osvícenství a Velké francouzské revoluce – volnost (či svoboda), rovnost, bratrství (ale jen pokud jsi Francouz). Lidé jsou unaveni starými monarchiemi, šlechtou a daněmi za to, že člověk dýchá. A pak přijde Napoleon, charisma jako d'as, armádu jako železný stroj, a plán: sjednotit kontinent pod jedním, centralizovaným, „osvíceným“ vedením. No jasně, že tím vedením byl on sám. Ale když se to řeklo hezky francouzsky, znělo to skoro ušlechtilé.

Na rozdíl od jiných evropských dobyvatelů, po sobě Napoleon nenechal jen zničené vesnice a těhotné markytánky. Měl skutečný plán, spoustu plánů. Zavedl napoleonský kodex – právní systém, jenž měl dát konečně řád evropskému chaosu. Právo, které se dalo učit, předvídat a hlavně – „šířit jako chleba v polní pekárně“.

Založil centralizované školství, vytvořil moderní státní správu a upravil daňový systém. Města, jež dříve v mnoha případech znala jen chaos a feudální zvůli, dostala úřady, silnice a někdy i poštovní směrovací čísla.

Ano, mělo to háček. Pokud někdo nesouhlasil, přišla armáda. Je ale fér říct, že integrace Evropy se v tu chvíli posunula z teorie do praxe, byť spíše podle manuálu pro invazi než podle mírové dohody. Napoleon si říkal, že čím víc států „osvobodí“, tím víc přátel získá. Ve skutečnosti se mu podařilo sjednotit Evropu – proti sobě.

Britové mu sice neustále kazili plány na moři (u mysu Trafalgar mu v roce 1805 rozbili loďky na sirky), ale hlavní průšvih přišel v zimě 1812, kdy Napoleon dostal nápad, že napadne Rusko.

Ano, Rusko. V zimě. S armádou bez zimních kabátů, což je jako jít bez bot do Alberta uprostřed ledna a chtít bojovat o poslední chleba.

Po porážce v Rusku už to šlo z kopce. Války, porážky, exil, návrat, další prohra a pak definitivní deportace na ostrov Svatá Helena – místo, které zní jako název wellness resortu, ale ve skutečnosti je to vlhké vězení v Atlantiku.

Vídeňský kongres: Mírový brunch aristokratů

Když Napoleon skončil na Elbě (verze evropského vyhazovu „vezmi si kufr a zmiz na ostrov“), Evropa se poprvé od středověku mohla na chvíli nadechnout. A rozhodla se, že si sedne, promluví si a – samozřejmě – u toho bude hodně jíst, pít a tančit.

Léta 1814 a 1815. Vídeňský kongres. Vlastně první opravdový mezinárodní summit ve stylu: „Pojďme to vymyslet tak, aby se nic nezměnilo.“

Účastníci?

Rakušané v čele s kancléřem Metternichem (hlavní pořadatel, šéf večírku a oponent každé nové myšlenky);

Rusové (kteří dorazili pozdě a hladoví);

Prusové (kteří se chtěli cítit důležitě);

Britové (protože vždycky přijdou, když se něco rozdává);

Francouzi (kteří chtěli po porážce ve válce ztratit co nejméně);
a pár dalších, kteří se snažili, aby si jich někdo všiml.

Oficiální cíl? Obnovit rovnováhu sil na kontinentě a zajistit mírovou budoucnost Evropy. Neoficiální cíl? Vrátit všechno do stavu, kdy „svět dával smysl“: šlechtici vládli, rolníci makali a žádný Korsičan nevymýšlel hlouposti o „nové Evropě“ a republikách.

Vídeňský kongres vypadal jako začátek evropské spolupráce, ale fungoval jako historický Ctrl+Z. Všichni chtěli mír – ale pod

podmínkou, že právě jejich země dostane víc území, víc vlivu a ideálně přístup k moři.

Bylo to jako rozvodový mediátor, který místo kompromisu rozděluje auta, děti i psa podle toho, kdo křičí víc. A tak vznikl nový řád. Až na to, že vůbec nebyl nový a rozhodně nebyl dlouhodobě udržitelný. Evropa dostala náplast na otevřenou ránu – a doufala, že to stačí.

Koncert velmocí: Když Evropa zkoušela hrát unisono, ale každý měl jinou partituru

Po Napoleonovi bylo v Evropě ticho (z Elby se vrátil a pak ještě sto dní otravoval vzduch, než jej poslali na Svatou Helenu, kde v roce 1821 zemřel). Nebylo to hezké ticho po osvěžujícím dešti, ale spíš unavené, podezíravé ticho po pořádné hádce, kdy nikdo neví, jestli se má omluvit, nebo přinést vidle. Státy byly rozbombardované, hranice zpřeházené, nálada na bodu mrazu. A tak se velmocí rozhodly udělat něco bezprecedentního: domluvit se předem.

Tak vznikl tzv. Koncert velmocí – první seriózní pokus o mezinárodní systém, kde se nečeká, až začne válka, ale zkusí se jí předejít. Systém, ve kterém se představitelé velkých evropských států měli pravidelně scházet, mluvit, vyjednávat a – ideálně – nepouštět armády z kasáren častěji než jednou za dekádu.

V hlavních rolích vystupovali Britové, kteří chtěli hlavně klid pro své lodě, vezoucí zboží z celého světa, a na čaj o páté. Rakušané, kteří se báli jakékoli změny, protože by mohla narušit jejich složitě poslepovaný mnohonárodnostní dort. Prusové, kteří milovali disciplínu, schůze a pravítka. Rusové, kteří milovali sami sebe a nakonec Francouzi, kteří se tvářili, že to s tím Napoleonem byla jenom „klukovina“ a že už budou hodní.

Cílem bylo zachovat rovnováhu sil – žádný stát nesmí být tak silný, aby mohl ohrozit ostatní. Každý měl držet krok. Takové mocenské tanečky, jen bez hudby. A když už se někdo začal tvářit příliš ambiciózně, ostatní mu decentně šlápli na nohu. Hned v roce 1818 třeba vrátili Francii zpět do „klubu slušných“ a nabídli jí

židli u stolu, ale pod podmínkou, že už nebude budovat impéria bez předchozí domluvy (Francie slíbila, že nebude, ale pak stejně zkusila získat Alžírsko.)

Koncert měl několik srazů – kongresů, kde se řešilo všechno možné od toho, co dělat s revolucionáři v Itálii, až po to, jak nenechat lidi myslet si, že by monarchie mohla být přežitek. Znělo to slibně, skoro moderně – více jednání, méně bitev, jenže ouha!

Věc se má tak, že když máte u stolu pět lidí s různým vkusem, ambicemi a noži za pasem, dříve nebo později se někdo urazí. Britové chtěli volný obchod, Rusové vliv na Balkáně, Rakušané klid v Uhrách, a Prusko? Prusko chtělo být víc než Prusko. Výsledkem byl klasický evropský mišmaš: na papíře shoda, v praxi každý hrál sám za sebe.

A potom přišel rok 1848 – evropské jaro, kdy se každý národ rozhodl, že chce trochu svobody, ústavy a možná i vlastní hymnu. Starý pořádek se otřásl, koncert začal falešně znít a violoncellista z Pruska už si připravoval šavli. Konec přišel s Bismarckem, se sjednocením Německa a s výbuchem šampaňského v Zrcadlovém sále ve Versailles. Někdejší rovnováha sil byla v troskách a s ní i koncert evropských velmocí.

Zůstal tu nicméně jeho odkaz. Ne úplná jednota, ale alespoň nápad, že lze Evropu řídit i jinak než výbušninami. Že místo fronty na bojišti může být fronta na kávu při kongresu. Že pokud se ti nelíbí, co dělá soused, zkus mu to nejdřív říct – a až pak ho obléhat. Koncert velmocí možná nezachránil Evropu, ale ukázal, že někde mezi diplomacii, vínem a špatnou latinskou výslovností, je možné si alespoň chvíli hrát na civilizaci.

Jak Bismarck rozbil orchestr a postavil si vlastní varhany

Jenže Evropa není stvořená pro klidné dohody. Je jako rodina, která si na chvíli dá přestávku od hádek jen proto, aby mohla nasbírat nové argumenty. Když už se zdálo, že koncert velmocí drží pohromadě víc než jen korkové zátky z vídeňských banketů, vstoupil na scénu Otto von Bismarck.

Pokud by někdo měl v evropské historii titul „nejpraktičtější mozek století“, byl by to dost možná on. Ne žádný romantik, ani revolucionář s planoucím pohledem. Bismarck byl suchý, přemýšlivý, výborný v kalkulaci, a ještě lepší v tom, jak donutit ostatní, aby dělali, co potřebuje – a přitom si mysleli, že to byl jejich nápad.

Jeho životní misí bylo sjednotit Německo. Ne jako vizi pro mír, nebo kulturní obrodu. Ale jako praktickou nutnost. Měl Prusko, měl armádu, měl krále (trochu váhavého, ale přizpůsobivého), a hlavně – měl plán. Sjednocení totiž nedosáhl prostřednictvím konferencí a deklarací. Dosáhl jej prostřednictvím tří válek: s Dánskem, s Rakouskem, a nakonec s Francií.

Každý konflikt byl „ušitý“ přesně na míru: krátký, efektivní, s jasným výsledkem a maximálním propagandistickým výtěžkem. Bylo to, jako kdyby Evropa hrála šachy, a Bismarck mezitím hrál poker – a věděl, co mají všichni na ruce.

Když bylo v lednu 1871 v Zrcadlovém sále ve Versailles, ano, ve Versailles (!), vyhlášeno Německé císařství, byl to vrchol Bismarckovy kariéry – a začátek konce jedné „evropské rovnováhy“, jak ji znali diplomaté z Vídně z roku 1915, a začátek nové. Odtud bylo v srdci Evropy sjednocené Německo. Silné, moderní, průmyslové, což děsilo každého od Londýna přes Paříž až po Petrohrad.

Bismarck se nicméně znovu projevil jako mistr taktiky: nechtěl další války. Naopak – jakmile měl Německo sjednocené, začal šlapat na brzdu. Vybuodoval síť spolenectví a záruk, snažil se izolovat Francii, udržet Británii spokojenou a Rusko klidné. Svolával mezinárodní konference a řešil koloniální třenice jako gentleman. Ano, muž, který se proslavil sjednocením Německa „krví a železem“, se stal největším zastáncem stability v Evropě.

Bismarckův přístup byl stroze efektivní: žádné ideály, žádná revoluce, jen chladná reálpolitika. Mír nebyl jeho cíl. Mír byl „pouhým“ nástrojem, jak udržet Německo „nahore“ bez dalšího krveprolití.

**TOHLE BY MĚLO
DRŽET POHROMADĚ...
ALESPON DO
ROKU 1914.**

A pak ho v roce 1890 nechal mladý a samolibý císař Vilém II., jenž si myslel, že Evropě rozumí lépe než zkušený „železný kancléř“, odejít. Bismarck odešel psát paměti a varoval: „*Pustíte-li Evropu ze řetězu, příště to nebude válka dvou států. Bude to celokontinentální požár.*“

Dějiny, jak víme, mu daly až bolestně za pravdu.

Evropa „na cestě do pekla a zpět“ (1914 až 1945)

Jestli měla Evropa někdy blízko k sjednocení, pak to bylo paradoxně ve chvílích, kdy se nejvíce nenáviděla. První (1914–1918) a druhá světová válka (1939–1945) nebyly jen konflikty o území, suroviny nebo důsledek střetu protichůdných politických ideologií. Byly to brutální, krvavé, a hlavně naprosto absurdní vyvrcholení neschopnosti Evropanů žít vedle sebe jinak než s bajonetem za pasem a s plánem, jak souseda přechytračit – nebo přinejhorším převálcovat.

Na počátku 20. století měla Evropa, jak se alespoň zdálo, všechno – moderní průmysl, mezinárodní právo, diplomatické zvyklosti, vědu, umění, a dokonce i železnice, které fungovaly načas. Neměla ale to nejdůležitější: důvěru. Všichni zbrojili, vytvářeli spojenectví jako sběratelské kartičky a byli přesvědčeni o tom, že až k „něčemu“ dojde, bude výsledkem rychlé a slavné vítězství a celé to skončí dříve, než začne zima. Jak to dopadlo, víme – zákopy, plyn, hromady mrtvol a bezbřehé zoufalství. A konečně poznání: Evropa, která válčí, je Evropa, která se pomalu, ale jistě zabíjí.

Po první světové válce se objevila první seriózní snaha dát kontinentu nějaký řád. Pařížské mírové smlouvy (včetně té Versailleské s Německem) rozdělily poražené a vítěze jako učitelka bonbóny podle chování, a zároveň vznikla Společnost národů – jakási „beta verze“ dnešní OSN. Jejím primárním cílem bylo udržet mír. Problém byl, že neměla armádu, zuby ani pořádný rozpočet. A hlavně: Britům a Francouzům na ní příliš nezáleželo, Němci nebyli až do roku 1926 jejími členy a bytostně ji nesnášeli, Sověti také ne, a navíc jí nevěřili a Američané se na ni vykašlali hned po jejím vzniku.

Mezitím Evropa zjišťovala, že trestat co nejpřísněji Německo není efektivní strategie, nýbrž pomsta. Poválečná hospodářská krize, hyperinflace z roku 1923 a národní ponížení vytvořily ve Výmarské republice ideální prostředí pro jistého křiklouna s knirkem a s obsesí vůdcovstvím. Adolf Hitler chtěl sjednotit Evropu, avšak pod nadvládou Berlína. Začal s rodným Rakouskem, pak přišlo na řadu Masarykovo a Benešovo demokratické Československo, následně Polsko a zbytek už známe.

Druhá světová válka byla zvrácenou karikaturou evropské integrace. Jednotná Evropa, ale pod železnou botou. Jednotná pravidla, ale jen pokud jste patřili ke „správné“ rase. Všechno centralizované, plánované, brutální. A výsledek? Mrtví, trosky, hanba, ztráta důvěry v cokoliv, co se tváří jako říše.

A přesto právě tahle hrůza – totiž to, že si Evropa prošla svým vlastním „peklem“ včetně holocaustu – vytvořila půdu pro něco nového. Když vojáci přišli domů, často už žádný domov neměli. Když politici usedli ke stolům, měli jen jednu jistotu: Jestli tohle zkusíme ještě jednou, ne(z)bude tu už nikdo, kdo by to komentoval.

A tak vznikla myšlenka nové Evropy, postavené nikoli na „rovnováze strachu“, ale na skutečné dobrovolné spolupráci. Evropa vedená nikoli generály, ale úředníky a inženýry. Evropa definovaná nikoli hranicemi, ale jasnými pravidly.

Mezi Jiřím z Poděbrad a Napoleonem

Evropa nikdy nebyla jen posedlost granty a směrnicemi; český král Jiří z Poděbrad měl i své duchovní, byť někdy naivní nástupce.

Erasmus Rotterdamský (15.–16. století) – Integrace v duchu vzdělanosti a míru

Tichý hlas rozumu v době, kdy se Evropa hádala o odpustky a připravovala se na největší teologický rozvod v dějinách – reformaci. Erasmus nebyl politik, ale humanista. Hlásal, že mírová Evropa je možná skrze vzdělání, dialog a návrat k rozumu. Byl zhnusen násilím mezi křesťany, což jej přivedlo ke koncepci duchovní jednoty Evropy. Ne formální, ale myšlenkové. „*Evropa je jedna křesťanská obec, rozdělená jen lidskou pýchou a nerozumností.*“ To zní skoro jako předmluva ke Smlouvě o Evropské unii, že?

Reformace a protireformace (16. století) – Sjednocení? Spíš rozvod!

Kdyby se měla Evropa tehdy na něčem shodnout, bylo by to na tom, že se neshodne vůbec na ničem. Martin Luther, Jan Kalvín, Ulrich Zwingli a další reformátoři rozbili jednotu katolické Evropy, ale místo integrace nastal náboženský chaos a s ním války, pogromy, vyliďněná města a vesnice, které najednou měly tři náboženské převraty během týdne.

A přece...

Právě v tomto období se objevuje něco zajímavého – první projekty náboženské tolerance:

Konfese z Augsburgu (1555) – „čí země, toho víra“ – tedy „federativní“ kompromis v rámci Svaté říše římské.

Severní Nizozemí (po roce 1581) – vznik republiky, která začala fungovat jako laboratoř mezinárodního obchodu, vícejazyčnosti a zčásti i náboženské tolerance.

Hugo Grotius (17. století) – Právní základ Evropy?

Hugo Grotius je považován za otce mezinárodního práva. Představoval si Evropu jako síť svrchovaných států, které ale uznávají společná pravidla – zejména v otázkách války, námořního obchodu a lidské důstojnosti.

Jeho spis *De iure belli ac pacis* (O právu války a míru, 1625) byl ve své době absolutním „šokem“, neboť navrhoval:

- omezení války jen na „spravedlivé případy“,
- mezinárodní pravidla obchodu,
- důstojnost jednotlivce i za války.

Dnes by Grotius nejspíš seděl v Haagu a sarkasticky komentoval jednání Evropské rady.

Abbé de Saint-Pierre (1713) – Unie míru? Muž, který předběhl dobu

Tento méně známý francouzský myslitel přišel s návrhem na „Evropskou konfederaci“:

- společná rada států;
- rozhodování většinou;
- povinnost řešit spory mírově.

Jeho spis *Projet pour rendre la paix perpétuelle en Europe* z roku 1713 je v podstatě návrhem na vytvoření Evropské unie, jen bez sekretariátu v Bruselu.

Ostatní osvícenci (včetně Voltaira) se mu smáli. Immanuel Kant jeho návrhy později rozvinul.

Immanuel Kant – Věčný mír (1795)

Předtím, než se filozofové rozhodli psát věci, kterým už nikdy nikdo nebude rozumět, sepsal Kant návrh s názvem *Zum ewigen Frieden*. A nebyla to utopie.

Nabídl totiž konkrétní body:

- státy mají být republiky, ne monarchie;
- mají být spojeny federací svobodných národů;
- žádné tajné dohody, žádné války.

Tohle je základ liberální teorie mezinárodních vztahů, na níž dnes stojí OSN, EU a velká část moderní diplomacie.

Francouzští osvícenci: Evropa jako rozumný projekt pro dospělé lidi (což nebyla)

Osvícenství – „kouzelné“ 18. století, kdy se Evropa konečně rozhodla, že možná by nebylo špatné přemýšlet místo pálení čarodějnic. Francie byla tehdy jako Silicon Valley duchovní revoluce: každý, kdo měl nápad, pergamen a přístup k tiskárně, se snažil změnit svět.

Voltaire – První euroskeptik?

Voltaire miloval svobodu slova tak moc, že strávil část života ve vyhnanství za to, co řekl. Usiloval o toleranci, racionalitu a méně idiotů u moci, což byl v podstatě program každé nově vzniklé liberální strany v Evropě. O Evropě psal jako o společném kulturním prostoru, kde se lidé mají právo lišit, ale zároveň spolu mají komunikovat – ideálně v salonu s vínem, ne v zákopech.

„Fanatismus je, když si člověk myslí, že Bůh potřebuje, abychom zabíjeli za jeho názory.“

Dnes by seděl ve Štrasburku a posílal ironické tweety na adresu euroskeptiků.

Montesquieu – Člověk, který usiloval o oddělení výkonné, zákonodárné a soudní moci a tím i moderní stát

Jeho *Duch zákonů* z roku 1748 je nudné čtení – pokud tedy nemáte rádi revoluční myšlenky zabalené do strohého jazyka. Montesquieu ale zásadně ovlivnil celou západní civilizaci:

- prosazoval rovnováhu mezi výkonnou, zákonodárnou a soudní mocí;
- navrhoval vládu zákona nad svévolí;
- a hlavně, chápal, že společnost potřebuje systém, ne vůdce s náladami.

Evropská integrace by jej nejspíš fascinovala. Nikoli proto, že by miloval byrokracii, ale protože by v ní viděl nástroj, jak zabránit návratu chaosu.

Rousseau – Naivní romantik s revolucí v srdci

Jean-Jacques Rousseau byl typ, který píše o přirozeném člověku v chatě uprostřed lesa, ale nechává si posílat jídlo z města. Věřil v rovnost, v obecnou vůli lidu a v to, že lidé jsou v jádru dobří, jen společnost je kazí.

V kontextu EU je jeho myšlení zajímavé tím, že:

- přináší ideu obecného zájmu nad osobními ambicemi;
- hájí kolektivní rozhodování;
- věří, že společná pravidla mohou být dobrovolná a funkční.

Rousseau by asi v Bruselu nevydržel – ale jeho duch tam určitě „visí ve vzduchu“, někde mezi vícejazyčnými dokumenty a podmínkami pro společné dotace.

(mp)

TŘICETILETÁ VÁLKA

